

სამონადირეო მეურნეობა

„ფაუნა“

მართვის კეგმა

2019 წელი

სამონადირეო მეურნეობის მართვის მიზნები, ამოცანები და განვითარების სტრატეგია

წარმოდგენილი პროექტის მიზანია მდგრადი ნადირობის პრინციპების დანერგვა.

საქართველოს ტერიტორიაზე მობინადრე აბორიგენი სახეობის სანადირო ცხოველების არსებული რიცხოვნობის დონე არ გვაძლევს შესაძლებლობას, რომ მათი ბუნებრივი რესურსების პოტენციალი გახდეს სამონადირეო მეურნეობის ეფექტური ფუნქციონირების საფუძველი.

სანადირო ცხოველების ბუნებრივი აღწარმოების დონე ვერ უზრუნველყოფს არა თუ სამონადირეო მეურნეობის სავარგულების სტაბილურ ყოველწლიურ სამეურნეო პროდუქტიულობას, არამედ რიგი სახეობის რიცხოვნობა მისულია ისეთი კრიტიკულ დონეზე, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე რეალურად დგას მათი გადაშენების საშიშროება, ამიტომ სამონადირეო მეურნეობის განვითარების მიზნით ხორციელდება შესაბამისი ღონისძიებები.

წინამდებარე მართვის გეგმა შემუშავებულია ტერიტორიის ეკოლოგიური და ბიოლოგიურ-ეკონომიკური ექსპერტიზის პრინციპით და აკებულობს ეკოლოგიური, სამართლებრივი და ეკონომიკური პარამეტრების შესწავლის და პროგნოზირების მეთოდებზე დაყრდნობით.

გეგმა ითვალისწინებს სამეურნეო და რეკრეაციული გამოყენებისათვის განკუთვნილი მართვადი ეკოსისტემის ორგანიზაციასა და გაძღვლას.

სამონადირეო მეურნეობის განვითარების სტრატეგია გამიზნულია ტერიტორიის ბიო-ეკონომიკური პოტენციალის ეფექტური გამოყენებისათვის, რომლის ძირითად არსს წარმოადგენს სისტემური მიდგომის პრინციპი - სამონადირეო ბუნებათსარგებლობა განხორციელდეს ეკოსისტემის კომპონენტების თანაზომიერებისა და ურთიერთკავშირების შენარჩუნებითა და მდგრადი განვითარებით.

სამონადირეო მეურნეობის გაძღვლის ეკონომიკური პარამეტრები დაფუძნებულია სავარგულების გრძელვადიანი, სტაბილური ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქტიულობის უზრუნველყოფის პრინციპზე, რომლის ძირითადი მიზანია სტაბილური ყოველწლიური ფინანსური შემოსავლის მიღება.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გარეული ნადირ-ფრინველის სახეობრივი სიმდიდრისა და რიცხოვნობის მიხედვით განისაზღვრება შიდასამეურნეო სტრუქტურული ერთეულების პრიორიტეტი და აქედან გამომდინარე, მათი ფუნქციონირებისთვის საჭირო ბიოტექნიკური ღონისძიებების საჭირო მოცულობა და სახეობები.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გამოიყოფა სპეციალური სანადირო უბნები, რათა ერთ სახეობაზე ნადირობის პროცესმა მინიმალური უარყოფითი ზემოქმედება იქონიოს სხვა სახეობის ცხოველზე.

ნადირობის პროცესს სამონადირეო მეურნეობაში აქვს დამატებითი ბიოტექნიკური, კერძოდ სელექციური ფუნქცია. ამ დონისძიების მეშვეობით რეგულირდება ცხოველთა რიცხოვნობა, ასაკობრივი და სქესობრივი შეფარდება, ხდება ხელოვნური გადარჩევა ფიზიკური და მორფო-ფიზიოლოგიური ნიშან-თვისებების მიხედვით.

სამონადირეო მეურნეობისლიცენზიით განსაზღვრულიტერიტორიის ფიზიკურ-გეოგრაფიული და ბიო-ეკოლოგიური დახასიათება

სამონადირეო მეურნეობისათვის გამოყოფილი ფართობი განთავსებულია ლაგოდეხის რაიონში ალაზნისა და აფენის სატყეოების ტერიტორიაზე, რომელიც მოიცავს აფენის სატყეოს №1-4 და №10-20 კვარტლებს და ალაზნის სატყეოს №1-13, 15-21, 23 კვარტლებს. იგი მდებარეობს მდ. ალაზნის მარცხენა სანაპიროზე და მოიცავს: ალაზნის ჭალებს, აკაციის ხელოვნურ ნარგავებს და ჭალიდან დაშორებულ ტყის ნაკვეთებს, რომელთაც სასოფლო-სამეურნეო მინდვრები ესაზღვრება.

სამონადირეო მეურნეობისათვის გამოყოფილი ტერიტორია მიეკუთვნება პალეოარქტიკული ქვემხარის გოლარქტიკის ხმელთაშუა ზღვის ზონას. გიპსომეტრული ნიშნულები არ აღემატება ზღვის დონიდან 300 მეტრს. თავისი გეოგრაფიული მდებარეობის წყალობით ის წარმოადგენს მრავალი სახეობის ნადირის მიგრაციის მნიშვნელოვან გზას. ტყიანი და მოშიშვლებული ფართობების მოზაიკური განლაგება განსაზღვრავს ცხოველთა და მცენარეთა სამყაროს მრავალფეროვნებას. მათი თანაფარდობისა და სტრუქტურის შენარჩუნება ყველაზე მნიშვნელოვანია ნადირობის ობიექტებისათვის.

მეურნეობის ტერიტორია მოქცეულია შემდეგ გეოგრაფიულ ორიენტირებს შორის: დასავლეთით სოფ. კარდენახის მიწები, ჩრდილოეთით – სოფ. გიორგეთის მიწები, აღმოსავლეთით –წნორი-ლაგოდეხის გზატკეცილი და სამხრეთით – მდ. ალაზანი.

სავარგულები განლაგებულია შემდეგ გეოგრაფიულ კოორდინატებში: 46-02-N41-44E.

სამონადირეო მეურნეობის საზღვრების წვეროების X და Y კოორდინატები არებული UTM კოორდინატთა სისტემაში:

- 1) 579410.542 უკიდურესი დასავლეთის კოორდინატები (მეტრებში)
4622462.405
- 2) 590383.823 უკიდურესი აღმოსავლეთის კოორდინატები (მეტრებში)
4615558.358
- 3) 588130.607 უკიდურესი ჩრდილოეთის კოორდინატები (მეტრებში)
4626996.217
- 4) 587740.534 უკიდურესი სამხრეთის კოორდინატები (მეტრებში)
4613672.297

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ფართობი შეადგენს 4562 ჰექტარს, რაც სპეციალურ ლიცენზიაში არ არის დაფიქსირებული.

მანძილი სამონადირეო მეურნეობიდან თბილისამდე 135კმ-ია, უახლოეს დასახლებულ პუნქტამდე – 15კმ, ლაგოდეხამდე –25 კმ.

მცენარეული საფარის დახასიათება

სამონადირეო მეურნეობაში ჭალის ტყეებს დაკავებული აქვთ მდ. ალაზნის ტერასები. მთავარი შემქმნელი სახეობებია: ხვალო, ოფი, ლაფანი-Pterocarya pterocarpa(შეტანილია საქართველოს „წითელ ნუსხაში“), ჭალის მუხა-Cuercus pedunculiflora (შეტანილია საქართველოს „წითელ ნუსხაში“), კაკლის ხე - Juglans regia(შეტანილია საქართველოს „წითელ ნუსხაში), ბრტყელი ტირიფი, ჩვეულებრივი სორგო, პასტუხოვის სურო, ღვედკეცი, ეკალდიჭი, კატაბარდა, სვია, რუსული მაყვალი, ცრუ აკაცია(თეთრი აკაცია). ასევე განვითარებულია მეორადი წარმოშობის ტიპები: ჯაგრცხილიანი, რცხილნარ-მუხნარი, ბევრგან კი ძეძენარი. ტყეთა არეში ხშირია ჭაობები ჭაობის მცენარეულობით.

უშუალოდ მდ. ალაზნის სიახლოვეს ტყე შედარებით კარგად არის შემორჩენილი, რადგან უფრო დაშორებულია დასახლებული პუნქტებისგან, თუმცა რამოდენიმე ადგილას აქაც ინტენსიური ძოვება მიმდინარეობს.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორია წარმოადგენს ჭალის შერეული ტყის ჰაბიტატს, სადაც ჭალის მუხა (Quercus pedunculiflora) გაბატონებული ჯიშია, იგი შეტანილია საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ და ძირითადად გავრცელებულია მდინარე ალაზნის მიმდებარე ფართობებზე.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე არსებული ტყის მცენარეულობის ნუსხა

ქართული სახელწოდება	ლათინური სახელწოდება
სვია	Humulus lupulus
რცხილა	Carpinus caucasica
ვერხვი	Populus tremula
ჭალის მუხა	Quercus pedunculiflora
ცრუაკაცია	Acacia pseudoacacia
კატაბარდა	Clematis vitalba
ღვედკეცი	Periploca graeca
ეკალდიჭი	Smilax excelsa
რუსული მაყვალი	Rubus fruticosus
ტყემალი	Prunus divaricata
ჯაგრცხილა	Carpinus orientalis
ჩვეულებრივი სორგო	Sorghum vulgare
პასტუხოვის სურო	Hedera pastuchowii
ბრტყელი ტირიფი	Salix pentandra
ჭალის ვერხვი, ხვალო	Populus hybrida
ოფი	Populus nigra

ლაფანი	Pterocarya pterocarpa
კაკლის ხე	Juglans regia

საქართველოს "წითელი სივრცით" დაცული მცენარეები

№ რიგზე	მცენარეთა დასახელება		მახასიათებლები		მოკლე დახასიათება	
	ქართული	ლათინური	რელიქტი	ენდემი	წიწვიანი	მარჯალი
1	ჭაღის მუხა	Quercus pedunculiflora		+		
2	ლაფანი	Pterocarya pterocarpa				
3	კაკლის ხე	Juglans regia				

საამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე ბინადრობენ ჭაღის ტყისათვის დამახასიათებელი ტიპური გარეული ცხოველები

ძუძუმწოვრები

1	ევროპული ზღარბი	<i>Erinaceus europaeus</i>
2	გარეული ღორი	<i>Sus scrofa</i>
3	ევროპული კურდღელი	<i>Lepus europaeus</i>
4	ჩია ღამურა	<i>Pipistellus pipistellus</i>
5	ჯუჯა ღამურა	<i>Pipistellus pygmaeus</i>
6	ტყის თაგვი	<i>Apodemus sylvaticus</i>
7	მინდვრის თაგვი	<i>Apodemus agrarius</i>
8	საზოგადოებრივი მემინდვრია	<i>Microtus socialis</i>
9	ბუჩქნარის მემინდვრია	<i>Microtus majori</i>
10	ჩვეულებრივი მემინდვრია	<i>Microtus arvalis</i>
11	წყლის მემინდვრია	<i>Arvicola terrestris</i>

12	მგელი	<i>Canis lupus</i>
13	ტურა	<i>Canis aureus</i>
14	მელა	<i>Vulpes vulpes</i>
15	ენოტი	<i>Procyon lotor</i>
16	თეთრყელა კვერნა	<i>Martes foina</i>
17	დედოფალა	<i>Mustela nivalis</i>
18	მაჩვი	<i>Meles meles</i>
19	წავი („წითელი ნუსხა“)	<i>Lutra lutra</i>
20	ტყის კატა	<i>Felis silvestris</i>
21	შველი	<i>Capreolus capreolus</i>

ფრინველები

1	გარეული იხვი	<i>Anas platyrhynchos</i>
2	გვიძინი	<i>Columba oenas</i>
3	ალკუნი	<i>Alcedo atthis</i>
5	ჩვეულებრივი კაკაჩა	<i>Buteo buteo</i>
6	მიძინო	<i>Accipiter nisus</i>
7	ქორი	<i>Accipiter gentilis</i>
9	ძერა	<i>Milvus migrans</i>
10	კაჭკაჭი	<i>Pica pica</i>
11	მწყერი	<i>Coturnix coturnix</i>
12	კოლხური ხოხობი	<i>Phasianus colchikus</i>
13	რუხი წერო („წითელი ნუსხა“)	<i>Grus grus</i>
14	ტყის ქათამი	<i>Scolopax rusticola</i>
15	ქედანი	<i>Columba palumbus</i>
16	გუგული	<i>Cuculus canorus</i>
17	ზარნაშო	<i>Bubo bubo</i>
19	რუხი ბუ	<i>Strux aluco</i>
20	შავი კოდალა	<i>Driocopus martius</i>
21	მწვანე კოდალა	<i>Picus viridis</i>
22	დიდი ჭრელი კოდალა	<i>Dendrocopos major</i>
23	მცირე ჭრელი კოდალა	<i>Dendrocopos minor</i>
24	სირიული კოდალა	<i>Dendrocopus siriacus</i>
25	ჩიბუხა	<i>Gallinago gallinago</i>

26	კვირიონი	<i>Merops apiaster</i>
27	ოვოფი	<i>Upupa epops</i>
28	დიდი მურტალა	<i>Podiceps cristatus</i>
29	მცირე ჩვამა	<i>Phalacrocorax pygmeus</i>
30	ჩვეულებრივი ცოცია	<i>Sitta europaea</i>
31	დიდი თეთრი ყანჩა	<i>Egretta alba</i>
32	ყორანი	<i>Corvus corax</i>
33	ჩხიკვი	<i>Garrulus glandarius</i>
34	ჩხართვი	<i>Turdus viscivorus</i>
35	შაშვი	<i>Turdus merula</i>
36	ლაჟო	<i>Lanius collurio</i>
37	ბელურა	<i>Passer montanus</i>
38	ტოროლა	<i>Galerida cristata</i>
39	დიდი წივწივა	<i>Parus major</i>
40	რუხი ბატი	<i>Anser anser</i>
41	თეთრშუბლა ბატი	<i>Anser albifrons</i>
42	წითელი იხვი („წით. ნუსხა“)	<i>Tadorna ferruginea</i>
43	სტვენია	<i>Pyrhula pyrrhula</i>
44	კუდსადგისა იხვი	<i>Anas acuta</i>
45	რუხი იხვი	<i>Anas strepera</i>
46	წითელთავა ყვინთია	<i>Aythya ferina</i>

რეპტილიები

1	გველხოკერა	<i>Pseudopus apodus</i>
2	ჩვეულებრივი ანკარა	<i>Natrix natrix</i>
3	წყლის ანკარა	<i>Natrix fessolola</i>
4	ჭაობის კუ	<i>Emus orbicularis</i>
5	კასპიური კუ	<i>Mauremys caspica</i>
6	გველბრუცა	<i>Typhlops vermicularis</i>
7	მარდი ხვლიკი	<i>Lacerta agilis</i>
8	საშუალო ხვლიკი	<i>Lacerta media</i>
9	ზოლებიანი ხვლიკი	<i>Lacerta praticola</i>
10	წინგოსფერი მცურავი	<i>Coluber najadum</i>
11	ყვითელმუცელა მცურავი	<i>Coluber jugularis</i>
12	ჭრელი მცურავი	<i>Coluber ravergieri</i>
13	ესკულაპის გველი	<i>Elaphe longissima</i>

ამფიბიები

1	გომბეშო	<i>Bufo bufo</i>
2	ტბის ბაყაყი	<i>Rana ridibunda</i>
3	ჩვეულებრივი ვასაკა	<i>Hyla arborea</i>

თევზები

1	ლოქო	<i>Silurus glanis</i>
2	მტკვრის ნაფოტა	<i>Rutilus rutilus caspicus</i>
3	კავკასიური ქაშაპი	<i>Leuciscus cephalus</i>
4	მტკვრის წვერა	<i>Barbus lacerta cyri</i>
5	მტკვრის ციმორი	<i>Gobio persa</i>
6	ხრამული	<i>Varicorhinus capoeta</i>
7	ჭანარი	<i>Barbus capito</i>
8	მურწა	<i>Barbus mursa</i>
9	შამაია	<i>Cholcalburnus chalcoides</i>
10	მტკვრის თაღლითა	<i>Alburnus filippi</i>
11	ამიერკავკასიური კაპარჭინა	<i>Abramis brama orientalis</i>
13	კავკასიური ღორჯო	<i>Gobius cephalarges</i>
14	აღმოსავლური ფრიტა	<i>Alburnus bipunctatus</i>
15	კარჩხანა	<i>Carasius carasius</i>
16	კობრი	<i>Cyprius carpio</i>
17	კასპიის ვიმბა	<i>Vimba vimba</i>

ჩამოთვლილი თევზები გავრცელებულია ტერიტორიაზე არსებულ ყველა მდინარეში, რადგან განეკუთვნებიან ალაზნის აუზს.

საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ ცხოველთა სახეობების მდგომარეობის შეფასება

საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ ზემოთ ჩამოთვლილი ძუძუმწოვრებიდან ჩვენს სარგებლობაში გადმოცემულ ტერიტორიაზე ფიქსირდება წავი –*Lutra lutra*, რომელის რიცხოვნობა 2018 წლის მონაცემებით აღწევს 15 ინდივიდს, ე.ი. 2008 წელთან შედარებით 2 ინდივიდითაა გაზრდილი, რაც გვაძლევს იმის იმედს, რომ წავეს პერსპექტივაში ამ ტერიტორიაზე გადაშენების საფრთხე არ ემუქრება. იგი ბინადრობს მდინარე ალაზნის გასწვრივ პირველ და მეორე სტრატში.

იკვებებათევზებით, ბაყაყებით, კიბოსნაირებით, ჭიებით, ფრინველებით და მათი მართვევებით.

ფრინველებიდან ფიქსირდება რუხი წერო – *Grus grus* და წითელი იხვი – *Tadorna ferruginea*. ეს სახობები მიეკუთვნებიან გადამფრენ ფრინველებს (რომლებმაც შეიძლება არც კი გადაიფრინონ ყოველ სეზონზე). მათზე ნადირობა არ წარმოებს და მათი უსაფრთხოება დაცულია.

სამონადირეო მეურნეობა აწარმოებს ე.წ. ეგერის დღიურებს, სადაც სისტემატურად ხდება ცხოველთა სამყაროს ობიექტების აღრიცხვა: მათი სახეობების, ადგილმდებარეობის (სტრატების მიხედვით) და რაოდენობის დაფიქსირება. ეს, უპირველეს ყოვლისა, ეხება „წითელ ნუსხაში“ შესულ სახეობას.

სამონადირეო მეურნეობაში არსებული ყველა სახეობა დაცულია ბრაკონიერებისგან, მათი ოპტიმალური რიცხოვნობის შესანარჩუნებლად ტარდება შესაბამისი ბიოტექნიკური ღონისძიებები „წითელ ნუსხაში“ შეტანილი სახეობა გამრავლების პერიოდში განსაკუთრებული ყურადღების ქვეშ იმყოფება, რათა ხმაურმა და სხვა უარყოფითმა გარემოებებმა არ დაარღვიოს მისი ბიოლოგიური ციკლი. ასევე შეფასდება პოპულაციის მდგომარეობა: ფორსმაჟორული სიტუაციის შემთხვევაში ეცნობება შესაბამის სამსახურს.

სანადირო ცხოველების საბინადრო პირობების შეფასება

№	სახეობის ქართული და ლათინური სახელწოდება	შესაფერისი საბინადრო სავარგულების ფართობების შემაჯგენ.	სულ ფართობი	სახეობის სტატუსი
1.	ხოხობი – <i>Phasianus colchicus</i>	მთელ ტერიტორიაზე	4562 ჰა	ნად. ობ.
2.	მაჩვი – <i>Meles meles</i>	მთელ ტერიტორიაზე	4562 ჰა	ნად. ობ.
3.	ენოტი – <i>Procyon lotor</i>	მთელ ტერიტორიაზე	4562 ჰა	„-----“
4.	მგელი – <i>Canis lupus</i>	მთელ ტერიტორიაზე	4562 ჰა	„-----“
5.	ტურა – <i>Canis aureus</i>	მთელ ტერიტორიაზე	4562 ჰა	„-----“
6.	მელა – <i>Vulpes vulpes</i>	მთელ ტერიტორიაზე	4562 ჰა	„-----“
7.	ტყის კატა – <i>Felis silvestris</i>	რცხილნარ-ვერხენარებში	900 ჰა	„-----“
8.	გარ. ღორი – <i>Sus scrofa</i>	მუხნარებში	1300 ჰა	„-----“
9.	შველი – <i>Capreolus capreolus</i>	მუხნარ-ვერხენარებში	1100 ჰა	ნად. ობ.
10.	კურდღელი – <i>Lepus europaeus</i>	ტყის ნაპირებთან, ბუჩქნარებში	1035 ჰა	ნად. ობ.

სამონადირეო სავარგულების ტიპების ექსპლიკაცია

№	ჰაბიტატის ტიპი	ფართობი (ჰა)	%
1.	მუხნარები	1300	28
2.	მუხნარ-ვერხენარები	1100	23
3.	რცხილნარ-ვერხენარები	900	20
4.	აკაციები	800	18
5.	ლაფანი	400	8
6.	კაკლის ხე	40	2
7.	ბუჩქნარები	22	1
8.	სულ	4562	100

სანადირო ცხოველების რესურსის შეფასება

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გარეული ნადირ-ფრინველის სახეობრივი სიმდიდრე განპირობებულია მისი ადგილმდებარეობით და ძირითადადში წარმოდგენილია ჭალის ტყის ფაუნით.

შველი – ძირითადადში წიფლნარი ტყეების ბინადარია, ზაფხულობით იწევს ტყის ზედა ზოლში, ხოლო ზამთრობით ეშვება ჭალის მუხნარ-ვერხენარებამდე.

კურდღელი – ბინადრობს ჭალისპირა სავარგულებში და ბუჩქნარებში.

მგელი – ბინადრობს სავარგულების მთელ ფართობში, გააჩნია საბუნაგე ადგილები.

მელა – ითვისებს სავარგულების მთელ ფართობს, ძირითადად ტყე-ველიანის მობინადრეა.

მაჩვი – ძირითადად ბინადრობს ჭალისპირა თხემელნარ-ვერხენარებში და პანტიანებში. გავრცელებულია მთელ ტერიტორიაზე.

ენოტი – ინტროდუქცირებული სახეობაა, ითვისებს ჭალისპირა ტყეებსა და პანტიანებს. გავრცელებულია მთელ ტერიტორიაზე.

ტურა – ბინადრობს ჭალისა და მთის ძირების ტყეებში, ბუჩქნარებში და წყალსატევეების ახლოს ლერწმიანებში. გავრცელებულია მთელ ტერიტორიაზე.

ტყის კატა – ბინადრობს დაბლობებსა და შერეულ ტყეებში, კერძოდ, რცხილნარ-ვერხენარებში.

გარეული ღორი – ტყის ტიპური ბინადარია, მაგრამ ველზეც გადის და ამ დროს დიდი მანძილით შორდება ტყეს. ხშირად შედის კულტურულ ლანდშაფტებში. ბოლოს თავშესაფარებად ბრუნდება მუხნარებში.

კოლხური ხოხობი – გავრცელებულია მდინარეთა ჭალებში, ასევე ბუჩქნარებში. მოიცავს მთელ ტერიტორიას.

სანადირო ცხოველების დასახლების სიმჭიდროვე და მათი პოტენციური ოპტიმალური რიცხოვნობა

№	ცხოველის სახეობა	პოტენციური ოპტიმალური რიცხოვნობა	არსებული რიცხოვნობა	არსებული დასახლების სიმჭიდროვე 1000 ჰა-ზე
1	ენოტი	0	250	54,8
2	ტურა	10	120	26,3
3	მელა	10	10	2,2
4	მგელი	2	10	2,2
5	კოლხური ხოხობი	700	400	87,7
6	გარეული ღორი	750	350	269
7	შველი	70	80	72,7
8	კურდღელი	100	60	57,9
9	ტყის კატა	40	45	50
10	მაჩვი	60	80	17,5

სანადირო ცხოველების დაცვა, აღწარმოება და სამეურნეო გამოყენება. ბიოტექნიკური ღონისძიებები მათი შენარჩუნების, გამრავლების, განსახლების და საბინადრო პირობების ხარისხის გაუმჯობესებისათვის

სამონდირეო მეურნეობაში სანადირო ცხოველების დაცვის, შენარჩუნების, აღწარმოებისა და სამეურნეო გამოყენებისათვის, მეურნეობის მიერ მოხდება მტაცებელ ცხოველთა რიცხოვნობის რეგულირება, რათა მოხდეს ჩლიქოსნების და ფრინველთა რიცხოვნობის ზრდა, აგრეთვე დაგეგმილია დამატებითი ხელშემწყობი ღონისძიებების ჩატარება, კერძოდ საბინადრო პირობების გაუმჯობესება გარეული ღორის, შველის, კურდღლის და მაჩვის რიცხოვნობის გაზრდისთვის. ბიოტექნიკური ღონისძიებების კომპლექსი განისაზღვრება ცხოველთა სახეობრივი სიმდიდრისა და

რიცხოვნობიდან გამომდინარე. რისთვისაც საჭიროა თანმიმდევრულად შესრულდეს ქვემოთ ჩამოთვლილი ქმედებანი:

პირველი რიგის ამოცანები:

1. სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე მობინადრე აბორიგენი სახეობის ნადირ-ფრინველის სახეობრივი სიმდიდრისა და რიცხოვნობის დადგენა;
2. საბინადრო პირობების გაუმჯობესება და აღწარმოების ხელშეწყობა;
3. ნადირ-ფრინველის ხელოვნური მოშენება;
4. სახეობრივი სიმდიდრის გაზრდა.
5. სამონადირეო მეურნეობის ინფრასტრუქტურის მოწყობა.

მეორე რიგის ამოცანები:

6. სანადირო ცხოველების რიცხოვნობის ოპტიმალური დონის მიღწევა და შენარჩუნება.
7. მოპოვების ნორმების დადგენა, ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქტულობის განსაზღვრა;
8. ნადირობის პროცესის ორგანიზაცია.
9. გარეული ცხოველების (როგორც სანადირო, ასევე წითელი ნესხის), დაცვის, გადარჩენის და აღწარმოების განხორციელება.

სანადირო ცხოველების შეყვანისა და განსახლებისათვის სავარგულებში ტარდება ბიოტექნიკური ღონისძიებების ცალკე კომპლექსი – სავარგულების მომზადება ცხოველთა ადაპტაციისათვის.

სამონადირეო მეურნეობის პრაქტიკაში ყველაზე მეტად ამართლებს ხელოვნური საბინადრო სტაციების – რემიზების მოწყობა, ისინი იქმნება ველური კულტურების გამოყენებით, ღია სავარგულებში ან ტყის ველობებში და ასრულებს ერთდროულად თავშესაფრის და საკვებური მინდვრების ფუნქციას.

რემიზებისა ან ბუნებრივ საადაპტაციო სტაციების ირგვლივ ეწყობა საკვებური მინდვრები, საკვებური მოედნები და წერტილები, სამარიდეები, სარწყულებლები (იხ. ცხოველთა დაცვისა და აღწარმოების ღონისძიებები გვ.20).

სამონადირეო მეურნეობაში უკრაინიდან და ბულგარეთიდან განსახლებისათვის შემოყვანილი ცხოველები (კონკრეტულად, გარეული დორები – *Sus scrofa*), 10 – 15 დღის საკარანტინო პერიოდში შენახულია ვოლიერებში, რომლებიც მოწყობილია საადაპტაციო სტაციების უშუალო სიახლოვეს. საკარანტინო პერიოდის დამთავრების შემდეგ ხდება მათი გაშვება ვოლიერიდან. ცხოველის დღე-ღამური ცხოვრების ნირის შესაბამისად ვოლიერები იხსნება სადამოთი – შებინდებისას, ან დილით – გამთენიისას. ამ შემთხვევაში დაუშვებელია ცხოველების იძულებით გამოდევნა ვოლიერებიდან, დაფრთხობა ან სხვა ფორმით შეწყუხება. ცხოველები საკარანტინო პერიოდში ეჩვენებიან ვოლიერის პირობებს, მიიჩნეაოთ ის საიმედო თავშესაფრად და უჭირთ მისი დატოვება და უცნობ

პირობებში გასვლა. სავარგულებში გაშვებული ცხოველები ვოლიერებს უბრუნდებიან ორი კვირიდან ექვს თვემდე დროის განმავლობაში, რისთვისაც პირველ დღეებში აქ ისევ ეძლევათ საკვების სრული ულუფა, ხოლო 10 - 30 დღის შემდეგ ეს ულუფა მცირდება. ერთი თვის შემდეგ, როდესაც გარეული ცხოველები შეეჩვევიან საადაპტაციო სტაციებში კვებასა და დასვენებას, ვოლიერებში საკვების მიცემა მთლიანად წყდება, ხოლო კიდევ ერთი თვის შემდეგ ვოლიერებში შესასვლელები იკეტება. ამით გარეული ცხოველები იძულებული ხდებიან შეეგუონ საადაპტაციო სტაციებში დღე-ღამურ ბინადრობას და იწყებენ სრულფასოვან არსებობას.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე ასევე გაკეთებული გვაქვს კოლხური ხოხბის საშენი, სადაც მოწყობილია სადღეე ჯგუფებისთვის ათი ერთეული საბუდარი, შემდგომში იგეგმება აღნიშნული საშენის გაფართოება ოც ერთეულამდე. საშენში მიღებულ ნამატს უტარდება ყველანაირი ვეტერინარული დამუშავება და 6 თვის ასაკიდან ხდება მათი ეტაპობრივი გაშვება ბუნებაში შესაბამისი საადაპტაციო პერიოდის გათვალისწინებით.

ზემოთ აღნიშნულ ცხოველებზე ყოველწლიურად ტარდება მონიტორინგი, რომელის წარდგენა ხდება გარემოს ეროვნულ სააგენტოში შემოდგომობით (ოქტომბრამდე), ხოლო გაზაფხულზე (1 აპრილიდან 1 მაისამდე) გარემოსდაცვითი ზედამხედველობის დეპარტამენტს წარედგინება ანგარიშგება, სადაც მითითებულია თითოეული ინდივიდის რიცხოვნობა დინამიკაში (წლების მიხედვით).

სამონადირეო მეურნეობის ეკონომიკური პოტენციალი, შესაძლებელი მოპოვების კოტები.

სამონადირეო მეურნეობის ფუნქციონირების წინაპირობა ეკონომიკური თვალსაზრისით არის სავარგულების სტაბილური, ყოველწლიური ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქტიულობა, მისი ეკოლოგიური და ბიო-ეკონომიკური ექსპერტიზის მონაცემთა საფუძველზე დგინდება მეურნეობის ეკონომიკური პოტენციალი და დინამიკის პროგნოზირება. ეკონომიკური ეფექტის მისაღწევად საჭიროა განისაზღვროს ოპტიმალური ფართობი, გარეულ ცხოველთა რაოდენობა, დრო და აქედან გამომდინარე დადგინდეს ინვესტიციების მოცულობა.

ყოველწლიურად, ნადირობის სეზონის დაწყების წინ დგინდება სანადირო ცხოველების მოპოვების რიცხვი. ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი შედგენილია 2018 წლის მონაცემებით.

№	ცხოველის სახეობა	წლიური მოპოვების კოტა%	წლიური მოპოვების ოდენობა
1.	ენოტი	100	250
2.	ტურა	40-60	60

3.	მელა	40-60	5
4.	მგელი	40-90	3
5.	სოხოზი	20-80	200
6.	გარეული ღორი	10-60	50
7.	შველი	5-10	5
8.	კურდღელი	40-80	30
9.	ტყის კატა	20-30	9
10.	მაჩვი	15-30	5

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ზონირება

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე ეკოლოგიური უსაფრთხოებისა და წონასწორობის შენარჩუნების მიზნით სავარგულების საერთო ფართობის 25%-მდე უნდა განეკუთვნოს მიზნობრივ ტერიტორიულ ერთეულებს. სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ძირითადი ნაწილი -75%, გარდა შიდასამეურნეო ტერიტორიული მიზნობრივი ერთეულებისა განეკუთვნილია ნადირობის პროცესის ჩასატარებლად.

ნადირობა სამონადირეო მეურნეობის სავარგულებში ხორციელდება კანონით დადგენილი წესით, საქმიანობის გაძღვლაზე და ცხოველთა მოპოვებაზე მიღებული ლიცენზიების პირობების განუხრელი დაცვით.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორია, შიდასამეურნეო დანიშნულების მიხედვით დაყოფილია შემდეგ ერთეულებად:

აღკვეთილი - სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ის ნაწილი, რომელიც გამოიყოფა გარეული ნადირ-ფრინველის ოპტიმალური რიცხოვნობის აღდგენის და მათი გამრავლებისათვის ხელსაყრელი პირობების შესაქმნელად. აქ მთელი წლის განმავლობაში აკრძალულია ნადირობა და სანადირო ძაღლების შეყვანა.

აღწარმოების უბანი - სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ის ნაწილი, რომელიც გამოიყოფა გარეული ნადირ-ფრინველის ბუდობის, გამრავლების და ნამატის მიღებისა და გამოზრდისათვის ხელსაყრელ უბნებში. აქაც მთელი წლის განმავლობაში აკრძალულია ძაღლების შეყვანა.

ნადირ-ფრინველის საშენი - სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ის ნაწილი, სადაც ვოლიერულ ან ნახევრად ვოლიერულ პირობებში ინახება გარეული ნადირ-ფრინველის სადღევე სულადობა მთელი წლის განმავლობაში. აქვე ხდება ნამატის მიღება და გამოზრდა.

სანადირო უბანი - სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიის ის ნაწილი, სადაც უშუალოდ ხდება იმ ნადირ-ფრინველის მოპოვება, რომელზედაც ნადირობა ნებადართულია ლიცენზიით.

აღკვეთილი მოიცავს ალაზნის სატყეოს №13-150ჰა, №15-78ჰა, №19-228ჰა, №20-78ჰა, №21-242ჰა, და №23-155ჰა კვარტლებს და მისი ფართობი შეადგენს 931 ჰექტარს.

აღწარმოების უბანი მოიცავს აფენის სატყეოს №11 და ალაზნის სატყეოს №13 კვარტლის ნაწილს. სულ 290 ჰა.

საშენი მოიცავს აფენის სატყეოს №11 კვარტლის 2 ჰექტარს. ასევე ალაზნის სატყეოს №13 კვარტლის 7 ჰა-ს (მასში განთავსებულია გარეული ღორები). ხოხბის საშენი მოიცავს №13 კვარტლის 1600 კვ.მ.

სანადირო უბანი მოიცავს მეურნეობის დანარჩენ ფართობს და შეადგენს 3770 ჰა-ს.

აქედან აფენის სატყეოს №1-4, №10 და №12-20 კვარტლებს;

ალაზნის სატყეოს №1-12 და №16-18 კვარტლებს.

სამონადირო მეურნეობის დაცვისა და სამეურნეო საქმიანობის ოპერატიული უზრუნველყოფას ახორციელებს 16 რეინჯერი. ტერიტორია ოპერატიული დაცვის თვალსაზრისით დაიყო ოთხ საუკურო სამცველოდ: 1.აფენის, 2.ალაზნის I, 3.ალაზნის II, 4.კაბლის სამცველოებად. თითოეულში 4 მცველია, რომლებიც მორიგეობენ 24 საათის განმავლობაში.

სამონადირო მეურნეობაში ხორციელდება საზღვრების დემარკაცია გარეთა პერიმეტრზე და შიდასამეურნეო ტერიტორიული ერთეულების გამოყოფა. ამისათვის გამოიყენება გამაფრთხილებელი, ამკრძალავი და გამომყოფი შინაარსის მქონე წარწერიანი ფირნიშები, რომლებიც იდგმება თვალსაჩინო ადგილებში.

ასეთი ხასიათის ფირნიშებით შესაძლებელი ხდება საკონფლიქტო სიტუაციების შემცირება და განმუხტვა.

სანადირო ცხოველთა აღრიცხვა და მონიტორინგი

მონიტორინგის მიზანია ვეგლობდეთ ინფორმაციას, თუ როგორია დინამიკაში სახეობათა რიცხოვნობა, რათა კლების ტენდენციის გამოვლენისთანავე, სასწრაფოდ იქნას მიღებული შესაბამისი ზომები.

საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად სამონადირო მეურნეობაში ტარდება ცხოველთა სამყაროს სისტემატური აღრიცხვა ეგერის დღიურებში და ჟურნალებში, რომლის საფუძველზე და ექსპერტთა ჯგუფის მიერ ჩატარებული მონიტორინგის მონაცემებზე დაყრდნობით გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს წარედგინება შესაბამისი მასალა სამონადირო კვოტების დასამტკიცებლად.

მონიტორინგის ობიექტებია: შველი, კურდღელი, ტყის კატა, წავი („წითელი ნუსახა“), ენოტი, ტურა, მელა, მგელი, გარეული ღორი, მანვი, კოლხური ხოხობი.

სანადირო ცხოველების აღრიცხვის, დასახლების სიმჭიდროვისა და საერთო რიცხოვნობის დასადგენად გამოყენებულ იქნა აღრიცხვის შერჩევითი მეთოდები, კერძოდ სტრატეფიკაციის მეთოდი. ამისათვის სამონადირო მეურნეობის ტერიტორია დაიყო ძირითადად ოთხ სტრატად-მდინარე ალაზნის მარცხენა ნაპირის სტრატე №1 - 1148 ჰა და №2 - 1548 ჰა;

მონიტორინგი

სამონიტორინგო დაკვირვების ჩატარება და ზოგადად მონიტორინგის წარმოება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ღონისძიებაა სამონადირეო მეურნეობის გაძღოლის საქმეში. ამდენად აუცილებელია შეიქმნას მონიტორინგის პროგრამა, რომლის მიხედვითაც დაიგეგმება შემდგომში მონიტორინგის საქმიანობათა გეგმა, წლების მიხედვით.

მონიტორინგის ძირითადი მიზანი სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილ ცხოველებზე დაკვირვების წარმოებაა, მათი მდგომარეობის დაფიქსირების, საფრთხეების და გამრავლების ხელშემწყობი ფაქტორების გამოვლენის და სათანადო რეკომენდაციების შემუშავების მიზნით. შემდგომში კი უნდა მოხდეს ამ რეკომენდაციების საფუძველზე შესაბამისი ღონისძიებების განხორციელება.

მონიტორინგის ობიექტები, როგორც აღინიშნა სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილი ცხოველებია, რომლებიც ბინადრობენ სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე. მონიტორინგული დაკვირვებები უნდა წარმოებდეს აგრეთვე ამ სახეობების საბინადრო გარემოს მდგომარეობაზე, ბიოტენიკური ღონისძიებების ჩატარების ეფექტურობაზე, დაავადებების გავრცელებაზე და სხვა ფაქტორებზე, რომლებიც მნიშვნელოვანია ცხოველთა გამრავლებისა და აღწარმოებისათვის, ასევე მათთვის ხელსაყრელი გარემოს შექმნისათვის. სამონადირეო მეურნეობის გაძღოლის პრაქტიკაში აუცილებელ ღონისძიებას წარმოადგენს საკარგულის მდგომარეობის მუდმივი და პერიოდული კონტროლი. უწყვეტი მონიტორინგი ხორციელდება სეზონური ფენოლოგიური დაკვირვების და აღწერის ხერხით. მონიტორინგი უნდა განხორციელდეს მკვეთრად დახუსტებულ პერიოდში ერთი და იგივე მარშრუტის შემოვლით, რათა ნადირობისმცოდნის ან მკველის მიერ არა მარტო დათვალიერებული, არამედ გამოვლენილიც იყოს რაიმე მნიშვნელოვანი მოვლენა ან ფაქტები. იქნება ეს მტაცებლის მიერ რომელიმე ცხოველის დაზიანების, ბუდის ან სოროს ნგრევის, ექსტრემალური სიტუაციების ან უკანონო ქმედების ფაქტები. მონიტორინგის მნიშვნელოვანი მომენტიან ფიტოპათოლოგიური გამოკვლევების ჩატარების ეფექტურობის დადგენა და ხანძარსაშიში კერების დროული გამოვლენა, თუმცა ტერიტორიის ხშირი დატბორვის გამო ხანძრის წარმოქმნის საშიშროება მინიმუმამდეა დაყვანილი.

მონიტორინგის წარმატებით განხორციელების ერთ-ერთი პირობაა ეგერის დღიურების და მონიტორინგის ეურნალის წარმოება, რაც ასევე ხორციელდება საქმიანობისას. ამ დოკუმენტებში აისახება ყოველ სამონიტორინგო დაკვირვების დრო, ადგილი, სამონიტორინგო პარამეტრი, მდგომარეობა, შედეგი, საჭიროების შემთხვევაში რეკომენდაცია და სხვა მონაცემები.

ქვემოთ მოცემული მონიტორინგის გეგმის მიხედვით ხორციელდება ყოველწლიური მონიტორინგი. თუმცა მას დაემატება ის სამონიტორინგო

საკითხები, რომლებიც სამონადირეო მეურნეობის წარმოების შემდგომ ეტაპზე იქნება განსახორციელებელი, ან საკითხის დამატების საჭიროება გამოვლინდება საქმიანობისას, როგორცაა მაგალითად გარეული ცხოველების სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე რეინტროდუქცია ან რესტოკინგი. ამ შემთხვევაში მონიტორინგის გეგმაში შეტანილ იქნება სათანადო დამატებები, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად.

მონიტორინგის გეგმა

№	სამონიტორინგე საკითხი	მონიტორინგის პერიოდულობა	შემსრულებელი	რეკომენდაციის ქმედება
1	სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გავრცელებულ სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილ ცხოველთა რიცხოვნობაზე დაკვირვება	წელიწადში 2-ჯერ შემოდგომა-გაზაფხულზე	ნადირობისმცოდნე, მცველი	აღრიცხვების ჩატარება და შედეგების ანალიზი
2	სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გავრცელებულ სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილ ცხოველთა მდგომარეობაზე დაკვირვება, მათი გამრავლება-განვითარებისათვის ხელშემშლელი ფაქტორების არსებობის დადგენის კუთხით	წელიწადში 2-ჯერ შემოდგომა-გაზაფხულზე	ნადირობისმცოდნე, მცველი	საფრთხეების იდენტიფიკაცია და ასეთის არსებობის შემთხვევაში რეკომენდაციის მომზადება ქმედებების განხორციელებისათვის
3	სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გავრცელებულ სანადირო ცხოველთა აღწარმოების მიმდინარეობაზე დაკვირვება	წელიწადში 2-ჯერ შემოდგომა-გაზაფხულზე	ნადირობისმცოდნე, მცველი	ფექტურობის დადგენა და ხელშემშლელ ფაქტორების გამოვლენა
4	სანადირო და საქართველოს “წითელ ნუსხაში” შეტანილ ცხოველთა საბინადრო გარემოს მდგომარეობაზე დაკვირვება ჰაბიტატების მიხედვით	წელიწადში 2-ჯერ შემოდგომა-გაზაფხულზე	ნადირობისმცოდნე, მცველი	აღდგენის ქმედებები
5	მცენარეთა მავნე დაავადებების არსებობაზე დაკვირვება	პერიოდულად (2-ჯერ წელ-ში) შემოდგომა-გაზაფხულზე	მეტყვევ სპეც. მცველი	

6	სავარგულის ბიოტექნიკური კეთილმოწყობის მიმდინარეობაზე დაკვირვება	ყოველწლიურად	აგროსპეციალისტი მცველი	
7	ხანძარსაწინააღმდეგო ქმედებების ეფექტურობაზე დაკვირვება	სეზონურად შემოდგომით	მცველი მეტყვევ სპეც.	ხანძარსაშიში კერების დროულად გამოვლენა და გაწმენდა
8	სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე გავრცელებულ სანადირო და საქართველოს "წითელ ნუსხაში" შეტანილ ცხოველთა დაავადებების არსებობაზე და მის აღმოფხვრისათვის განხორციელებულ ქმედებების ეფექტურობაზე დაკვირვება	წელიწადში 2-ჯერ შემოდგომა-გაზაფხულზე	ნადირობისმცოდნე, ვეტერინარი, მცველი	
9	ცხოველთა ინვაზიური სახეობების რიცხოვნობაზე და ახალი სახეობების გამოჩენაზე დაკვირვება	წელიწადში 2-ჯერ შემოდგომა-გაზაფხულზე	ნადირობისმცოდნე, ვეტერინარი, მცველი	ინვაზიური სახეობების ელიმინაციის ქმედებების განხორციელება სათვის რეკომენდაციებ და ქმედებები
10	ნარჩენების მართვის ეფექტურობაზე დაკვირვება	პერიოდულად	მცველი ნადირობისმცოდნე	

ცხოველთა დაცვისა და აღწარმოების ღონისძიებები

სამონადირეო მეურნეობის სავარგულებში სანადირო ცხოველების შემოყვანა და განსახლება უნდა განხორციელდეს მიზნობრივი შერჩევის გზით.

პირველ რიგში ხორციელდება იმ ცხოველების რეინტროდუქცია, რომლებიც ისტორიულად ბინადრობდნენ სამონადირეო მეურნეობის სავარგულებში და არახელსაყრელი პირობების ზემოქმედების გამო გადაშენდნენ ამ ტერიტორიიდან. ბულგარულ და ქართველ მეცნიერებთან ერთად შევიმუშავეთ სამონადირეო მეურნეობის მოწყობის პროექტი (გაწერილი 10 წელზე), რომელიც მოიცავს კავკასიური კეთილშობილი ირმის პოპულაციის თანამედროვე მეცნიერულ დონეზე აღდგენასა და ტექნოლოგიურ მოწყობას. კავკასიური კეთილშობილი ირემი (*Cervus elaphus maral*) წარმოადგენს საქართველოს ჩლიქოსნებიდან ერთ-ერთ ყველაზე მცირერიცხოვან სახეობას. ის წითელ ნუსხაში შეტანილია, როგორც კრიტიკული საფრთხის წინაშე მყოფი სახეობა. ერთეული

შემთხვევების გარდა, საქართველოში ირმის მხოლოდ სამი ერთმანეთისგან იზოლირებული (ლაგოდეხის ნაკრძალი, ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი და გარდაბნის აღკვეთილი) პოპულაცია გვხვდება. სამივე პოპულაცია საკმაო მანძილითაა დაშორებული ერთმანეთისაგან და გამოყოფილია ურბანიზებული ტერიტორიებით. მხოლოდ ლაგოდეხის პოპულაცია შეიძლება ჩაითვალოს ასე თუ ისე სიცოცხლისუნარიანად, რადგან მიმდებარე ზაქათალის ნაკრძალისა (აზერბაიჯანი) და ტლიარატას აღკვეთილის (რუსეთი) მეშვეობით შესაძლებელია მიგრირება და კენთა მიმოცვლა. რაც შეეხება გარდაბნისა და ბორჯომის პოპულაციებს, მათი მდგომარეობა რთულია. ბორჯომის ირმის პოპულაცია მცირერიცხოვანია, თუმცა ბოლო წლებში მისმა რიცხოვნობამ საგრძნობლად იმატა, 90-იან წლებში კი გენეტიკური სიცოცხლისუნარიანობის ზღვარს დაბლა იყო, ამიტომ ინგბრიდინგის კოეფიციენტი შესაბამისად საკმაოდ მაღალი უნდა იყოს, ხოლო ჰეტეროზიგოტურობა ძალზედ დაბალი. აქედან გამომდინარე, ამ პოპულაციის რეზისტენტულობა დაავადების მიმართ დაბალია და ეპიდემიის შემთხვევაში მოსალოდნელია მთელი პოპულაციის ელიმინაცია, ხოლო შემდგომი რეკონინიზაციის შესაძლებლობა მიზერულია მეზობელი სიცოცხლისუნარიანი პოპულაციის – ამ შემთხვევაში ლაგოდეხის სიშორის გამო. რაც შეეხება გარდაბნის პოპულაციას, მისი გადარჩენის შანსი კიდევ უფრო მცირეა, რადგან ის ამჟამადც გენეტიკური სიცოცხლისუნარიანობის ზღვარს დაბლა იმყოფება. რეკონოლიზაცია აქაც შეუძლებელია სხვა პოპულაციების სიშორის გამო.

ირმის პოპულაციის აღდგენა საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე შესაძლებელია მხოლოდ რეინტროდუქციის გამოყენებით. სამონადირეო მეურნეობის მიერ ირმების გამრავლება რეინტროდუქციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შესაძლებლობაა, რის შედეგადაც შესაძლებელია არამარტო ირმის სიცოცხლისუნარიანი პოპულაციების, არამედ მათი სამიგრაციო დერეფნის აღდგენაც.

სწორედ ასეთ შესაძლებლობას იძლევა ჩვენი სამონადირეო მეურნეობა, რომელიც ისტორიულად წარმოადგენს კავკასიური კეთილშობილი ირმის ტრადიციულ საბინადრო ადგილს, სადაც ჯერ კიდევ შესაძლებელია მიგრაციის დერეფნის აღდგენა მდ. კაბალის ხეობის მეშვეობით.

პროექტი შეთანხმებული და მოწონებულია ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის („WWF“) საქართველოს ოფისთან, სახეობათა კონსერვაციის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრთან („NACRES“) და ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტთან.

„საფარი კლუბი ჯორჯია“, ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის („WWF“) საქართველოს ოფისი, სახეობათა კონსერვაციის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი („NACRES“) და ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის მეცნიერთა ჯგუფი გამოსატყვევ მზადყოფნას მონაწილეობა მიიღონ აღნიშნული პროექტის ფინანსირებასა და განხორციელებაში.

სამონადირეო მეურნეობა გეგმავს ზემოთ მითითებულ ქმედებებს. კონკრეტულად, აღნიშნულის თაობაზე დამატებით წარმოდგენილი იქნება ინფორმაცია მოქმედი კანონმდებლობის მოთხოვნათა შესაბამისად და მართვის გეგმაში შეტანილ იქნება სათანადო ცვლილებები.

სანადირო სახეობებისათვის მოწყობილია სპეციალური საშენები. გარეული ღორისთვის აშენებულია 2 საშენი აფენის სატყეოს №11 და ალაზნის სატყეოს №13 კვარტლებში შესაბამისად 2 და 7 ჰექტარზე. ხობისთვის აშენებულია 1 საშენი ალაზნის სატყეოს №13 კვარტლში 1600მ² ფართობით. მეურნეობას შტატში ჰყავს ვეტექიმი, რომელიც ცხოველებს სისტემატურად უტარებს ვაქცინაციას, ხოლო ეპიდემიების დროს იღებს განსაკუთრებულ ზომებს.

საშენებიდან პერიოდულად წარმოებს ზრდასრული ინდივიდების ბუნებაში გაშვება.

სანადირო ცხოველების ოპტიმალური რიცხოვნობის სტაბილურ დონეზე შესანარჩუნებლად და მათ დასამაგრებლად, სამონადირო მეურნეობაში ყველა სახეობის ნადირ-ფრინველისთვის წინასწარ ხდება სავარგულების მომზადება, ბიოტექნიკური კეთილმოწყობა.

თითოეული სახეობის ცხოველისათვის, მისი დღეღამური, სეზონური და წლიური ბიოლოგიური რიტმის შესაბამისად უნდა შეიქმნას მაღალი ხარისხის საბინადრო პირობები, რათა ისინი დამკვიდრდნენ და დამაგრდნენ მეურნეობის სავარგულებში და სტაბილურად მიღებულ იქნას ყოველწლიური ბიოლოგიური და სამეურნეო პროდუქცია. ამისათვის სპეციალურად გამოიყოფა შესაბამისი ადგილები, რომლის მდებარეობაც პერიოდულად იცვლება, რათა არ მოხდეს ნიადაგის გამოფიტვა (ამიტომ არ ვაფიქსირებთ კოორდინატებს). გაზაფხულზე ითესება: სიმინდი, სორგო, ქერი, კარტოფილი, მიწავაშლა, ცოცხი, ბარდა, გოგრა. ადებული მოსავლის დიდი ნაწილის განთავსება ხდება საკვებურებში, ხოლო დანარჩენი რჩება ადგილებზე, რომელსაც გარეული ცხოველი მოთხოვნილებსამებრ გამოიყენებს. დამატებით წარმოებს თივის ტუკების და ველური მცენარეულობის ნაყოფის შეგროვება და მისი მარაგის შექმნა, რათა მოხდეს მათი შემდგომი განთავსება საკვებურებში.

გარდა საკვებურებისა, ტერიტორიაზე მოწყობილია ასევე სამარილეები, სადაც გამოიყენება ქვა-მარილის ნატეხები ან მისი ფხვიერი ნაზავი, კერძოდ:

94% – ქვა მარილი	0,4% – სპილენძის სულფატი
4% – მაგნეზია სულფატი	0,4% – თუთიის სულფატი
0,5% – მაგნეზია ოქსიდი	0,2% – რკინის სულფატი
0,4% – მანგანო სულფატი	0,01% – კობალტის სულფატი

სამონადირო მეურნეობის ტერიტორიაზე სისტემატურად ხდება ინვაზიური სახეობის – ენოტის ელიმინაციის ღონისძიების გატარება.

მოქმედი ბუნებრივი და ანთროპოგენური ნეგატიური ფაქტორების და პოტენციური საფრთხეების იდენტიფიკაციის ღონისძიებები

რაც შეეხება ბუნებრივ და ანთროპოგენურ საფრთხეებს, დაახლოებით ტერიტორიის 30% ყოველწლიურად იტბორება, მეურნეობას გააჩნია მძიმე ტექნიკა და მისი მეშვეობით ყოველწლიურად ახორციელებს არსებული არხების და მდინარეების კალაპოტებში შექმნილი ხერგილების

წმენდას. მეურნეობის პერსონალი არ იშურებს ძალისხმევას, რათა, დროულად აღმოიფხვრას ზემოთ აღნიშნული საფრთხეებით გამოწვეული ნეგატიური შედეგები. მიუხედავად ზემოთ აღნიშნულისა სამონადირეო მეურნეობას დაგეგმილი აქვს ხანძარსაწინააღმდეგო საშუალებების შექმნა, ინსტრუქტაჟი უტარდება როგორც მეურნეობის თანამშრომლებს, აგრეთვე ადგილობრივ მოსახლეობას და მონადირეებს, რათა ტყეში ყოფნისას დაიცვან ხანძრის წარმოშობის საწინააღმდეგო მარტივი წესები.

ლიცენზირებულ ტერიტორიაზე ხორციელდება ტყის მასივების შემოვლა და სისტემატიური კონტროლი. პერიოდულად (გაზაფხულზე და შემოდგომით) ხდება ტყის მასივების სანიტარულ-ეკოლოგიური მდგომარეობის მონიტორინგი და დაავადებათა კერების აღმოჩენის შემთხვევაში დაუყოვნებლივ ეცნობება გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს შესაბამის სამსახურებს.

ბიომრავალფეროვნების, მათ შორის, ენდემური და რელიქტური სახეობის მაღალი კონსერვაციული ღირებულების ტყის დაცვის ღონისძიებები

ლიცენზიით განსაზღვრულ ტერიტორიაზე რელიქტური სახეობის მაღალი კონსერვაციული ღირებულების ტყის მცენარეებიდან გავრცელებულია ლაფანი- *Pterocarya pterocarpa* (შეტანილია საქართველოს „წითელ ნუსხაში“), იგი გავრცელებულია დაახლოებით 400 ჰექტარზე. ჭალის მუხა-*Cuercus pedunculiflora* (შეტანილია საქართველოს „წითელ ნუსხაში“) იგი გავრცელებულია 1400 ჰექტარზე და კაკლის ხე- *Juglans regia* L (შეტანილია საქართველოს „წითელ ნუსხაში“) იგი გავრცელებულია 80 ჰექტარზე, ლაფნის წმინდა კორომები იშვიათია. უფრო ხშირად მდინარის და ნაკადულის ნაპირებზე იზრდება და შერეულია ფოთლოვან ტყეში რცხილასთან და სხვა ფოთლოვნებთან ერთად. მისი დაცვა განსაკუთრებით პრიორიტეტულია ჩვენთვის, მით უფრო, რომ ისედაც მცირე ფართობს მოიცავს. ჭალის მუხა წარმოადგენს ენდემს, იგი გავრცელებულია ტერიტორიის თითქმის მთელ ნაწილზე და შეადგენს მთლიანი ტერიტორიის 28%-ს, რაც შეეხება კაკლის ხეს, იგი უფრო მცირედი ფრაგმენტული სახით არსებობს და უკავია ტერიტორიის 2%.

სამონადირეო მეურნეობის თანამშრომლების მიერ მუდმივად ტარდება, როგორც ზემოთ აღნიშნული ფართობების ასევე მეურნეობის სხვა ფართობების შემოვლა, დათვალიერება. რაიმე უკანონო ქმედების აღმოჩენის შემთხვევაში დაუყოვნებლივ იწერება საველე ოქმები და ეცნობება შესაბამის დაცვის სამსახურებს(იხ. შესაბამისი თავები:ტყის დაცვა ხანძრის საშიშროებისაგან დატყის სანიტარული მდგომარეობის გაუმჯობესების ღონისძიებები).

ტყის დაცვა ხანძრის საშიშროებისაგან

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორია მთლიანად განეკუთვნება ჭაღის ტყეს და ხშირია მისი დატბორვა, ამდენად ხანძრის საშიშროება მაქსიმალურად შემცირებულია (იხ. თანდართული რუკა).

მიუხედავად ზემოთ აღნიშნულისა მეურნეობის თანამშრომლების მიერ ხორციელდება და შემდგომშიც განახორციელებს შემდეგ ღონისძიებებს:

1. ადგილობრივ მოსახლეობასთან ტყის ხანძრისაგან დაცვაზე საუბრების ჩატარება;
2. ხანძარსაწინააღმდეგო ბილიკების მოვლა;
3. სამეთვალყურეო კომპეებით და ცხენების საშუალებით სალიცენზიო ტერიტორიაზე სისტემატური კონტროლის განხორციელება .
4. ხანძარსაწინააღმდეგო ინვენტარის შექმნა-განახლება;

ტყის სანიტარული მდგომარეობის გაუმჯობესების ღონისძიებები

1. გაზაფხული-შემოდგომის პერიოდში მავნებელთა საზამთრო ბუდეებისა და კვერცხების განადგურება;
2. დაავადებული მცენარის ღეროზე საჭირო სარტყლებისა და წებოს რგოლების გაკეთება;
3. საჭიროების შემთხვევაში მავნე მწერებისა და მავნე მღრღნელების წინააღმდეგ ბრძოლის ბაქტერიალური მეთოდების გამოყენება (მეთოდებს და პრეპარატს განსაზღვრავს მოწვეული სპეციალისტი).

(ზემოაღნიშნულ ღონისძიებებს მთელ ტერიტორიაზე ატარებს სამონადირეო მეურნეობის პერსონალი – მცველები და მეტყვევები ტყის ფონდის მართვის უფლების მქონე ორგანოსთან შეთანხმებით).

ლიცენზიით განსაზღვრული ტერიტორიის დაცვის მექანიზმები (მცველთა რაოდენობა, ტრენინგი, შესაბამისი ნაგებობები)

სამონადირეო მეურნეობას იცავს 5 მცველი, რომლებიც შესაბამისი გრაფიკის მეშვეობით 24 საათის განმავლობაში ახორციელებენ მეურნეობის ტერიტორიის დაცვას. მცველებს ყოველწლიურად უტარდებათ შესაბამისი ტრენინგი.

სამონადირეო მეურნეობას ეავს 6 ერთეული ცხენი, სასოფლო სამეურნეო ტექნიკა და ასევე მაღალი გამავლობის მანქანები, რომლებითაც ხდება ტერიტორიაზე მცველების გადაადგილება.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე განლაგებულია 5 სათვალთვალ კოშკი, მოწყობილია საცხენოსნო, საფეხმავლო ბილიკები და სამანქანო გზები, რომელიც ხელს უწყობს მცველების ოპერატიულად გადაადგილებას და სწრაფ რეაგირებას ნებისმიერი ტიპის დანაშაულზე.

მცველებისთვის გამოყოფილია 3 კოტეჯი, რომლებიც განთავსებულია ალაზნის სატყეოს №8 კვარტლის მე-19 ლიტერში.

ტურიზმის განვითარება

ჩვენი სამონადირეო მეურნეობა 2010 წლიდან სისტემატურად ღებულობს მონაწილეობას საერთაშორისო ტურისტულ გამოფენაში, ვიმეღოვნებთ, რომ ჩვენს მიერ წარმოებული სარეკლამო კამპანია, ხელს შეუწყობს სამონადირეო ტურიზმის განვითარებას, რაც გაზრდის მეურნეობის შემოსავლებს.

მომავალსათვის დაგეგმილია უფრო ფართომასშტაბიანი სარეკლამო ღონისძიებები, ფორმდება სათანადო ხელშეკრულებები სხვადასხვა ტურისტულ კომპანიებთან.

ინფრასტრუქტურის განვითარება:

შესასვლელი გზები გაკეთებულია სოფ. ჰერეთის კარიდან – 2კმ ინერტული მასალით და აფენიდან – 7კმ ინერტული მასალით; მდ.კაბლიდან ბადიანთ გორის გავლით მდ. ალაზნამდე – 9კმ; მდ.კაბლიდან ყოფილი გიორგეთის მიწებამდე – 4კმ.

შ.პ.ს. „ფაუნა“-მ შიდა და შესასვლელი გზების ინფრასტრუქტურის მოსაწესრიგებლად 2010 წელს აუქციონის წესით შეიძინა ქვიშის კარიერი მდ. კაბალზე.

საოფისედ შექმნილია ფართობი მეურნეობის მიმდებარედ სოფ. ჰერეთის კართან.

კაბალქვის მიმდებარედ ავაშენეთ კეთილმოწყობილი სასტუმრო 18 კაცზე (ორსართულიანი მანსარდით). აღნიშნული სასტუმრო არაა განთავსებული სალიცენზიო ფართობზე.

საინფორმაციო ცენტრი განთავსებულია შ.პ.ს. „ფაუნა“-ს თბილისის სათაო ოფისში: აკ. წერეთლის 118-ში (ტელ: 34-33-89).

არსებული შიდა ინფრასტრუქტურა:

ავაშენეთ 7 მონადირის სახლი, დღეის მდგომარეობით მიმდინარეობს მათი კეთილმოწყობა. აღნიშნული სახლები განთავსდნენ სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე შემდეგ კვარტლებში:

1. ალაზნის სატყეოს კვ-8, ლიტერი-19 (ყოფილი მონკავშირის ტერიტორია) 3 კოტეჯი;
2. ალაზნის სატყეოს კვ-23, ლიტერი-17 (ე.წ. „ჭოტროს ბინა“);
3. აფენის სატყეო კვ-11, ლიტერი-5 (ე.წ. „ჭინჭრიანი გორა“);
4. აფენის სატყეო კვ-5, ლიტერი-13. (ე.წ. „ოცის ბინა“)
5. აფენის სატყეო კვ-8, ლიტერი- (ე.წ. „ჭა“)

ვინაიდან მეურნეობის ტერიტორიაზე დენი არ არის, აღნიშნული სახლების უზრუნველყოფა ელექტროენერგიით ხორციელდება ავტონომიურად, არა სტაციონარი დენის გენერატორებით (Honda-2.2 კვტ. და Rubin-0.95 კვტ.), რაც შეეხება სასმელი წყლით მომარაგებას, იქიდან გამომდინარე რომ ტერიტორიაზე არსებული ჭაბურღილები სასმელად უვარგისია - მოსდევს მძაფრი გოგირდის სუნი და გემო, ტერიტორიაზე არ არსებობს სასმელი წყალი და მისი შემოტანა ხორციელდება თანამშრომლების მიერ ავტონომიურად.

ზემოთ აღნიშნული სახლების კეთილმოწყობის მიზნით, ვინაიდან მათ დაჭირდებათ ტექნიკური წყალით მომარაგება, მეურნეობას შეტანილი აქვს განაცხადი არსებულ ჭაბურღილებზე ტექნიკური წყლის გამოყენების ლიცენზიის მიღებაზე.

წყლის არინების სისტემები განთავსდება სპეციალურად მოწყობილ ორმოებში ჩადგმულ რეზერვუარებში, საიდანაც მოხდება პერიოდულად მისი სპეც-მანქანებით ამოტუმბვა და გატანა.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე წარმოქმნილი ნარჩენების მართვის საკითხები

ნარჩენების მართვის მიზნით უზრუნველყოფილია სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე დაგროვილი საყოფაცხოვრებო და სხვა სახის ნარჩენების გაუვნებელყოფა და ტერიტორიიდან გატანა, სანიტარულ-ჰიგიენური და ეპიდემიოლოგიური ნორმებისა და წესების დაცვით. არ ხდება ნარჩენების სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე დაყრა-განთვასება და ჩაყრა წყლის ობიექტებში

მოეწყო წყლის არინების სისტემები, კერძოდ: დამონტაჟდა სპეციალური რეზერვუარები სადაც გროვდება მოხმარებული წყალი (ყოველგვარი ჩამდინარე წყალი, როგორცაა: საშხაპეებიდან, საპირფარეშოებიდან, საკვები ობიექტიდან), რომელიც შემდგომში გატანილ იქნება სპეციალური მანქანებით, ამაზე შესაბამისი ნებართვის მქონე ორგანიზაციის მიერ.

სამონადირეო მეურნეობის ტერიტორიაზე დადგმულია სანაგვე ურნები. დაგროვილი ნარჩენები გაიტანება კონტეინერებით ტერიტორიის გარეთ არსებულ ნაგავსაყრელებზე, ამაზე შესაბამისი ნებართვის მქონე ორგანიზაციის მიერ.

სამონადირეო მეურნეობის პერსონალს და სტუმრებს მუდმივად უტარდებათ წინასწარი ინსტრუქტაჟი ტერიტორიის დაბინძურებასთან დაკავშირებით.

ჰიდროლოგიური ქსელი

ტერიტორიის ფარგლებში აღაზანს უერთდება მდინარეები: კაბალი, შავწყალა, აფენი, არეში. ეს მდინარეები გაზაფხულზე და შემოდგომით ხშირად გადმოდის კალაპოტიდან და პრობლემებს უქმნის სამონადირეო ძეურნეობაში არსებულ ნადირ-ფრინველს, რომლის აღმოფხვრასაც დიდი ძალისხმევა და ფინანსები სჭირდება. ყოველივე ეს ყოველწლიურად იწვევს ტექნიკის სერიოზულ დაზიანებას და ცვეთას, რასაც მიაქვს ფინანსების საკმაოდ დენობა.

ზემოთ აღნიშნული მდგომარეობის გამოსასწორებლად, საჭიროა პრობლემის მიმართ მეტი ყურადღება ადგილობრივი მუნიციპალიტეტიდან, რათა მოხდეს ამ საკითხის განხილვა სახელმწიფოს დონეზე, მით უფრო, რომ ეს აწუხებს ირგვლივ არსებული სოფლების მოსახლეობასაც.

დასკვნა

ბუნებრივი ეკოსისტემა, როგორც ნებისმიერი სისტემა, მისწრაფვის შინაგანი მდგრადობისაკენ, წონასწორობისაკენ, ჩვენს შემთხვევაში ბალანსისაკენ. აღნიშნული წინაპირობიდან გამომდინარე, სამონადირეო-სამეურნეო საქმიანობა უნდა წარიმართოს ეკოლოგიური ბალანსის შესანარჩუნებლად და ამის ხარჯზე მიიღოს მაქსიმალური ეკონომიკური სარგებელი. მართვადი ეკოსისტემის გაძღოლის მთავარი არსი არის სისტემური მიდგომა, რომელიც გულისხმობს სამონადირეო-სამეურნეო საქმიანობის ისეთი ფორმითა და რესურსით გაძღოლას, როდესაც შენარჩუნდება ბუნებრივი ბალანსი. მართვის გეგმაში მოცემული საკითხები და ქმედებები დაგეგმილია აღნიშნულის მისაღწევად.